

ДИТЯЧИЙ ХОРОВИЙ СПІВ ТА ЙОГО РОЛЬ У МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

А Окреслено зміну функціонального призначення хорового виконавства. Поступово відбувається формування дитячих хорів як самодостатніх мистецьких утворень професійного рівня, що пов'язано зі становленням закладів музичної освіти різних рівнів. Відзначено важливість хорового співу як чинника, що сприяє розвитку естетичного виховання. Відмічено необхідність ретельно підбирати репертуар для дитячого хорового виконавства.

Ключові слова: дитячий хор; спів; музична культура; репертуар; освіта

Актуальність проблеми. Одним із типів хорових колективів є дитячі хори. Це одна з найдоступніших форм колективного музикування, яка має історично давнє коріння, залишаючи за собою пріоритетність серед інших виконавських колективних утворень. Їхня роль у функціонуванні музичної культури важко переоцінити, адже дана форма виконавської діяльності виконує низку важливих функцій. Дитяче хорове виконавство було частиною духовно-релігійної музичної культури, основою ідеологічно-патріотичного виховання. Надзвичайно вагомим є його значення в умовах сьогодення – як творчої діяльності, що дозволяє розкрити естетичний потенціал дітей, підготувати ґрунт для подальшої професійної діяльності. Розвиток дитячого хорового виконавства є малодослідженим питанням, що зумовлює доцільність його висвітлення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методика дитячого вокально-хорового виховання та питання, пов'язані з організацією хорових колективів, висвітлено в праці Л. Айкіної [1]. Особливості хорового співу у школі викладено в посібнику Г. Стулової [5]. Специфіка репертуару шкільного хору, який виступає в якості фактора музично-естетичного виховання учнів представлено в статті П. Зелінського та Н. Збожимської [2]. Інтеграційне навчання дітей завдяки художнім можливостям хорового дитячого театру аналізує А. Редько [3]. Багаторічна практика роботи з хоровими дитячими колективами змальовується в роботі Г. Струве [4]. Діяльність дитячої хорової капели «Дзвіночок» окреслюється в статті Б. Фільц [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Висвітлення специфіки модифікації ролі дитячого хорового співу в контексті культурно-історичного розвитку та окреслення його доцільності, як рушія розвитку музичної освіченості в умовах сьогодення, є питанням, що недостатньо висвітлене у сучасній мистецтвознавчій і педагогічній науковій літературі.

Метою статті є аналіз зміни ролі та місця дитячого хорового співу в історії музичного мистецтва та висвітлення його значення в культурі сьогодення. Дана мета передбачає вирішення питань, пов'язаних із методичними аспектами хорового виконавства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Хорове виконавство є однією з найдавніших форм виконавства. Воно супроводжувало різноманітні практики, що були дотичними до мистецтва – релігійні церемоніали, світські прийоми, театральні вистави. Хорове виконавство потребувало високого рівня вокальної майстерності. Підготовка півчих вимагала чималих зусиль, особливо якщо мова йшла про вокалістів дитячого віку. Відомо, що вже за часів Стародавньої Греції хори брали участь у проведенні Олімпійських і Піфійських ігор, причому там виступали не лише чоловічі, а й жіночі та дитячі хори. Опанування основ гри на музичному інструменті та співу виступало основою виховання грецької молоді на рівні з опануванням дисциплін, які впливають на розум та тіло. А. Редько відмічає, що відомості про дану практику надавались у працях відомих грецьких мислителів, які зауважували про доцільність хорового співу серед молоді. «Стародавні греки (мається на увазі Аристотель і Платон) з'єднали навчання вокально-хоровому співу з читанням поетів, гімнастикою, грою на музичному інструменті. Музичний ритм із хоровим виконанням, як вони вважали, привчав до впорядкованості в рухах, в думках, в емоціях і в діяльності» [3, с. 202]. Уже в стародавніх цивілізаціях були здійснені перші спроби запису мелодій. Наприклад, у Межиріччі використовували піктографічний запис, у Стародавній Греції – буквений.

За доби середньовіччя відбувається подальший розвиток хорового виконавства. За рахунок того, що саме хоровий спів став основою церковного богослужіння як у католицькій, так і в православній традиції, він набуває особливого сакрального значення. До винайдення сучасної системи запису нотного тексту, навчання хоровому співу здійснювалось із застосуванням невменної нотації у західній Європі та знаменної нотації у вітчизняній православній традиції. Хоровий спів, який звучав під час богослужінь, виконувався виключно чоловічим складом. Осередками підготовки до хорового виконавства ставали монастирі. Важливо відмітити, що виконавство в цей період було пов'язане не стільки і не лише з вокальною майстерністю, а й з моральними якостями виконавця. Окрім цього, набирати в хор могли півчих за «велінням душі і серця».

За доби Відродження, коли зростає інтерес до людської особистості, актуалізується питання її всебічного розвитку, виникають передумови для формування професійно орієнтованого дитячого хорового виконавства. Після виникнення перших консерваторій, які спочатку були сирітськими притулками, до них починають приймати як хлопчиків, так і дівчат. Поширюється практика використовувати дитячий хоровий спів у храмах, де насамперед співають хлопчики.

У вітчизняному просторі навчання хоровому співу відбувалось при монастирях, а також у церковних школах. Уже з XVI століття виникають при церквах навчальні заклади, де обов'язково були хори. Хлопчики спочатку співали лише в дитячих церковних хорах, проте завдяки розвитку світського багатоголосного співу починають набирати дітей і до чоловічих хорів, що були професійними. Варто згадати також особливу увагу до хорового співу, яка виникає, починаючи з доби бароко. Запроваджується інтерес до жанрів партесного, а згодом і хорового концерту. Починає поширюватися практика впровадження приватних капел і кріпосних хорів. У цих хорах можуть використовуватися дитячі голоси, проте їх репертуар, пов'язаний здебільшого з духовною музикою, або поступово – й світською. Відмінною рисою є те, що фактично відсутні твори, що призначені саме для дитячого виконавства. А якщо вони і розраховані на специфіку дитячих голосів (частіше хлопчачих), то їх тематика є «дорослою».

Докорінні зміни, пов'язані з просуванням професійної культури хорового співу, відбуваються в XIX столітті, коли набувають поширення школи, консерваторії та коледжі. Цей процес наявний як у західному, так і у вітчизняному просторі. На території Російської імперії відбувається розквіт хорового співу загалом, й дитячого зокрема. Впроваджують чимало хорів у навчальних установах. У цей час українські композитори починають створювати хорові твори, призначені для дитячого виконавства. Варто згадати твори М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, що ввійшли до репертуарів багатьох дитячих хорів. Ця тенденція починає набувати розвитку і поширюватися і в подальшій композиторській практиці.

За радянських часів відбувається впровадження хорового виконавства на уроках співу, утворюється чимало аматорських гуртків, активно розвивається виконавська діяльність. Саме хоровий спів стає найпоширенішою формою долучення до музичного мистецтва. Було впроваджено чимало конкурсів, де виступали хорові дитячі колективи на районних, міських, республіканських рівнях. У цей час виникає практика залучення дитячих хорів для створення аудіо фондів. Дитячі хори часто використовували для запису музики до кінострічок і мультиплікаційних фільмів. Нерідким було застосування дитячих хорів в якості бек-вокалу у виступах зірок радянської естради. Відзначимо, що хорове виконавство за радянських часів стає одним із компонентів ідеологічного виховання. Фак-

тично в кожній школі утворювались хори, репертуар яких включав не лише пісні для дітей, а й ті, що спрямовані на виховання моральних якостей.

Важливо відмітити, що на рубежі XIX–XX століть створюється низка праць як західних, так і вітчизняних авторів, які присвятили чимало уваги формуванню методичним питанням, пов'язаним із дитячою музичною освітою. Чималим був внесок З. Кодая, К. Орфа та ін. музичних діячів. А. Редько відмічає надзвичайну важливість формування К. Орфом цілісної системи музичної освіти для дітей, яка включала обов'язковий хоровий спів, колективну гру на музичних інструментах, що поєднувались із акторською грою та декламацією. «Цінно прагнення вальдорфських педагогів зробити хоровий спів, декламацію, художнє читання поезії виразом у художньому русі сили, що діє в мові й музиці. У музиці всі діти, крім співу, брали участь у грі, хоча б на одному музичному інструменті. У молодших класах усі грали на флейтах, потім за ступенем обдарованості і нахилам навчання гри диференціювалося декілька інструментів» [3, с. 202]. Система К. Орфа частково віднайшла свого втілення в радянській системі музичної освіти й успішно використовується і в наш час.

На даний час функціонують декілька різних типів дитячих хорів. Насамперед доцільно поділити їх за організаційним чинником. Л. Айкіна пропонує виділити такі види дитячої вокально-хорової творчості: «хори та вокальні ансамблі середніх освітніх шкіл; хорові колективи при дитячих музичних школах, ліцеях, школах мистецтв; хорові студії; самодіяльні дитячі хори та вокально-хореографічні ансамблі при культурно-дозвіллевих закладах – будинках і палацах культури, клубах та т. п.; хори та вокальні ансамблі при центрах дитячої та юнацької творчості, кімнатах школярів; дитячі хорові колективи при філармоніях, на радіо, телебаченні тощо» [1, с. 4]. Подібна класифікація є досить розгорнутою та такою, що спрямована на охоплення всіх можливих форм виконавської хорової практики дітей. Спрощена класифікація, згідно з якою типи хорових колективів розрізнялись на ті, які функціонують при загальноосвітніх закладах і тих, які функціонують при спеціалізованих закладах культури, було б не досить до речною. Рівень вокальної майстерності юних співаків залежить у першу чергу від хормейстера та його вміння віднайти доцільний підхід на шляху досягнення поставленої мети. Звісно, в українському культурному просторі сьогодення є чимало дитячих хорів, які демонструють високий рівень виконавства.

Упровадження хорового співу в якості дисципліни не лише в музичних школах, а й у всіх закладах загальної освіти сприяло б підвищенню загального рівня освіченості. Хорове виконавство в загальноосвітніх закладах потребує особливої уваги до репертуару, адже порівняно з колективами, що наявні у спеціалізованих музичних закладах, де є вже більш усвідомлене бажання ґрунтовно займатись музикою, в школах це може мати менш органі-

зований характер. Відповідно має більше стимулюватись прагнення співати. «При цьому весь репертуар шкільного хору повинен приваблювати, викликати бажання вивчити його і виконати, залишатись у серцях співаків довгий час, пробуджувати почуття естетичної насолоди у виконавців і слухачів, формувати у школярів високу культуру і мораль» [2, с. 212].

Чимало дослідників відмічають, що власне спів виступає чинником, який розвиває людину не лише в музичному відношенні, а й в емоційному. Крім цього, спів впливає на різні функції мозкової діяльності, як-от мислення, пам'ять, здатність до аналізу та певних узагальнень. Окрім цього, концертне виконавство потребує вироблення психологічних якостей, пов'язаних із волею, здатністю прямувати до поставленої мети. Проте сольний спів досить часто може виступати випробуванням для дитини, натомість хоровий дозволяє відчувати більший психологічний комфорт і надає можливостей для творчої самореалізації. Г. Стулова відмічає, що навчання дітей співу в умовах хору має надзвичайно велику виховну роль. «Саме колективне виконавство здійснює на юних співаків великий не тільки естетичний, а й психологічний вплив. Відповідно, навчання дітей співу в умовах хору має велике виховне значення, так як воно істотно впливає на становлення особистості» [5, с. 108].

Варто відзначити певні рекомендації, пов'язані з репертуаром дитячих хорів. Звісно вибір концертної програми залишається на розсуд хормейстера, проте можна виділити загальні вимоги, що можуть висуватися до творів. Це – яскравість, цікава змістовність, вокальна зручність, звернення до музики різних епох і композиторів. Варто поєднувати в концертній програмі українську та зарубіжну хорову класику, обробки народних пісень. Особливу увагу варто приділяти творам сучасних українських композиторів, адже завдяки таким видатним авторам, як Л. Дичко, Б. Фільц, Г. Гаврилець та ін., створено значний обсяг багатоголосних із супроводом, а також акапельних творів. Г. Струве в своїй роботі «Шкільний хор» таким чином характеризував твори, що мають входити до репертуару хорів: «Концертна програма дитячого хору повинна бути різноманітною й доступною для виконання і сприймання, але не спрощеною, багатою виконавськими барвами, але не ускладненою. Вона повинна обов'язково нести в собі навчально-виконавські завдання й одночасно бути високохудожньою, не втрачати при тому дитинності» [4, с. 48].

Високий рівень дитячого хорового виконавства є запорукою формування майбутніх артистів хору та хормейстерів, відповідно до цього їхньому вихованню має приділятися значна увага в рамках культурної політики держави та на муніципальному рівнях. Можна навести чимало прикладів дитячих хорових колективів, які виховали велику кількість гарних вокалістів-солістів та ансамблевих виконавців – справжніх професіоналів своєї справи. Так хорова капела хлопчиків та юнаків «Дзвіночок»

– народний хоровий колектив Київського палацу дітей та юнацтва, який було засновано у 1967 році, стала наочним свідченням високого рівня вокального дитячого виконавства. Капела, що продовжує плідно працювати вже більше ніж п'ятдесят років, нараховує понад двісті учнів. Концертний склад хору постійно гастролює та здобуває чимало премій і нагород. Саме цей хоровий український колектив першим відродив співацькі традиції XVII–XVIII століть. За рахунок того, що до його складу входять не лише хлопчики, а й чоловіки, як правило колишні вихованці хору, виконавські можливості є чималими. Відома українська мистецтвознавець та композиторка Б. Фільц окреслює той значний репертуар, який виконує хор: «Він об'єднав у своєму звучанні голоси хлопчиків і чоловіків, що дозволило розширити репертуарні можливості хору від українських народних пісень до великих вокально-симфонічних форм. У репертуарі – обробки народних пісень, інтерпретації української та зарубіжної класики, кантати, ораторії, меси, реквієми, опери, хорові цикли та окремі твори В.-А. Моцарта, Г. Генделя, Г. Телеманна, Д. Бортнянського, Б. Бріттена, Б. Лятошинського, Д. Шостаковича, Д. Кабалевського, І. Шамо, Л. Дичко, Б. Фільц та ін.» [6].

Так само надзвичайно відомим є дитячий хор «Щедрик», який було засновано в 1971 році у Києві. У ньому навчається понад сто п'ятдесят дівчат, хоча іноді до складу входять і хлопці. Більше ніж п'ятдесят виконавців входить до концертного складу. Репертуар хору так само різноманітний і включає твори українських і західних композиторів та обробки народних пісень світу. Хор є постійним учасником українських і світових музичних фестивалів, які включали спільні виступи з видатними музикантами – Володимиром Крайневим, Романом Кофманом, Гія Канчелі, Іваном Монігетті та ін.

Важко перерахувати всі визначні колективи, які наявні в українському музичному просторі. Доречно відмітити й значний потенціал хорів, які функціонують при відділах педагогічної практики у закладах вищої освіти – як-от хор «Любисток» у НМАУ імені П. І. Чайковського, дитячі хори у КІМ імені Р. Глієра тощо. Завдяки їхньому функціонуванню не лише створюються умови для творчого розкриття юних хористів, а й для надання можливості відточувати педагогічні навички студентам-хормейстерам.

Висновки з даного дослідження. Дитячий хоровий спів має глибоке коріння. Наявна еволюція хорового виконавства. Від використання дитячих голосів у дорослих хорах, де основою репертуару постають твори, не призначені для дитячого виконавства до формування розгорнутої системи, спрямованої на розвиток дитячого хорового співу. Становлення розгалуженої системи музичної освіти, виникнення передумов для концертної та конкурсної діяльності, сприяли становленню колективів, які мають високий професійний рівень виконавства.

Однією з основних задач культурної політики України є підтримка досягнутого рівня, звернення уваги до поширення практики хорового виконавства у дитячих загальноосвітніх закладах. Необхідний відбір музичного матеріалу, який би сприяв формуванню репертуару, де враховувались такі вимоги, як образна яскравість, стильова різноманітність, вокальна доступність і високий естетично-виховний потенціал.

Перспективи подальших досліджень. Одним з перспективних напрямків дослідження хорового дитячого виконавства є створення загальної картини історії їх функціонування у вітчизняному культурному просторі.

Кречко Наталя, Якобенчук Назар. Детское хоровое пение и его роль в музыкальной культуре.

А *Определены изменения функционального назначения хорового исполнительства. Постепенно происходит формирование детских хоров как самостоятельных художественных образований более профессионального уровня, что связано со становлением заведений музыкального образования различных уровней. Подчеркнута важность хорового пения как фактора, способствующего развитию эстетического воспитания. Отмечена необходимость тщательно подбирать репертуар для детского хорового исполнительства.*

Ключевые слова: детский хор; пение; музыкальная культура; репертуар; образование

Krechko Natalia, Yakobenchuk Nazar. Children's Choir Singing and Its Role in Musical Culture.

S *Changes in the functional purpose of choral performance are described. It is noted that choral children singing is an integral part of the education of the young generation, part of the cult-ritual acts. At present day children's choirs develop as a self-sufficient art education at more professional level and formation of institutions of music education at various levels. Importance of choral singing as a factor contributing to the development of aesthetic education, need of carefully selection the repertoire for children's choral performance are noted.*

Key words: children's choir; singing; musical culture; repertoire; education

Кречко Наталя Михайлівна, доцент, завідувач кафедри академічного хорового та інструментального мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, заслужена артистка України

E-mail: natalikrechko1@gmail.com

Якобенчук Назар Олександрович, старший викладач кафедри академічного хорового та інструментального мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, заслужена артистка України

E-mail: nazaryakobenchuk@gmail.com

Список використаних джерел

1. Айкина Л. П. Методика детского вокально-хорового воспитания. Организация детского хорового коллектива. Барнаул : Изд-во АлтГАКИ, 2007. 15 с.
2. Зелінський П., Збожимська Н. Репертуар шкільного хору як фактор музично-естетичного виховання учнів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2012. № 6 (Ч. 2). С. 209–215.
3. Редько А. М. Интеграционное обучение юных певцов художественными возможностями хорового детского театра. Проблемы и перспективы развития образования : материалы Междунар. науч. конф., (г. Пермь, апрель 2011 г.). Пермь : Меркурий, 2011. Т. I. С. 201–205.
4. Струве Г. Школьный хор. Москва : Просвещение, 1981. 191 с.
5. Стулова Г. П. Хоровое пение в школе : учеб. пособ. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. 218 с.
6. Фільц Б. М. «Дзвіночок». Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24065

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 23.03.2019